

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

РУМ'ЯНЦЕВА СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК: 324

**МЕДІА-ТЕХНОЛОГІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА
УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА**

23.00.02. – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Харків – 2017

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі політології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: - кандидат політичних наук, доцент
Біденко Юлія Михайлівна,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
доцент кафедри політології.

Офіційні опоненти: - доктор політичних наук, професор
Смола Лідія Євстахіївна,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»,
професор кафедри видавничої справи та редагування;

- кандидат політичних наук, доцент
Коротков Дмитро Сергійович,
Харківський національний економічний
університет ім. Семена Кузнеця,
доцент кафедри філософії та політології.

Захист відбудеться «26» жовтня 2017 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.21 у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна за адресою: м. Харків, 61022, майдан Свободи 6, аудиторія №2-43.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна за адресою: м. Харків, 61022, майдан Свободи, 4.

Автореферат розіслано «26» вересня 2017 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Целуйко В. О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. З часів перших згадок про демократію вона постає в якості багатозначного явища, що підтверджується появою її різноманітних концепцій. Однією з них є концепція електоральної демократії, яка знайшла відбиття у політологічному дискурсі абсолютної більшості країн світу, у тому числі в Україні, що спонукає досліджувати застосування медійних технологій саме в контексті цього політичного режиму. Вивчення медіа-технологій у рамках виборчого процесу країн електоральної демократії є важливим кроком на шляху до розуміння методів і способів подальшої демократизації держави. Саме інститут виборів постає в якості одного з основних детермінуючих критеріїв перетворення країн з перехідних на консолідовані демократії.

На сьогоднішній день більшість процесів політичного та суспільного життя України зазнає трансформаційних технологічних впливів. Це сприяє створенню нових політичних технологій із залученням таких неполітичних інститутів держави як мас-медіа. Звертаючи увагу на збільшення ваги засобів масової комунікації у сучасному суспільстві, у тому числі й у період передвиборної агітації, видається необхідним дослідити, яким чином медійні електоральні технології застосовуються на виборах в країні та які електоральні технології регламентовані законодавством країн Європи, виокремлюючи при цьому умови та фактори впливу на їхню реалізацію. Отримані наукові результати дають можливість підкреслити деякі негативні тенденції розвитку та реалізації медіа-технологій в електоральних процесах держав перехідної демократії та запропонувати методи їхнього нівелювання. Актуальність дослідження електоральних медіа-технологій обумовлена тим, що розробка функціональних виборчих механізмів має особливу вагу як для України, так і інших країн перехідної демократії.

Медіа-технології є одним із найвпливовіших і найважливіших інструментів електоральних кампаній. Через специфіку способів вираження вони можуть виконувати як інформаційну, так і просвітницьку, виховну, розважальну, маніпулятивну й інші функції. На практиці всі вони певною мірою впливають на суспільство, його вподобання, правила та норми, що регулюють політичні відносини у державі. Саме завдяки медіа-технологіям суб'єкти виборчого процесу розширюють можливості активно й цілеспрямовано впливати на прийняття рішень електоратом.

У результаті аналізу законодавчого регулювання засобів масової комунікації під час виборчого процесу у країнах Європи, а також факторів впливу на функціонування медіа у країнах перехідної демократії, робиться висновок щодо необхідності системних змін у політичній, соціокультурній, а також законодавчій сфері задля подальшого поступу держави від перехідної до консолідованої демократії. Звертається увага на актуальність проблеми розмежування типів медіа-технологій та створення умов для їх конкретної реалізації. Аналіз сутності та класифікації медіа-технологій, їх недоліків та трансформації на прикладі реалізації у вітчизняному електоральному процесі є необхідним для формулювання напрямків подальшого розвитку медіа-технологій, а також реформування українського виборчого законодавства.

У зарубіжному науковому дискурсі питанням вивчення політичних виборчих технологій займалися: Б. Берельсон, Є. Вятр, Дж. Гербнер, Х. Годе, Л. Гонсалес, Т. Грінберг, Р. Даль, М. Дюверже, Д. Істон, Е. Кац, М. Кроз'є, П. Лазарсфельд, У. Ліппман, Дж. С. Міль, Ж. Морріс, Дж. А. Паломбар, Дж. Сарторі, Х. Томас, С. Хантінгтон та ін. В Україні та на пострадянському просторі значний внесок у розробку досліджуваного питання зробили: А. Баронін, В. Бебик, Т. Березовець, Ю. Біденко, Т. Буркут, М. Бучин, М. Варій, Д. Видрін, М. Головатий, В. Грищенко, В. Іванов, Ф. Ільясов, Е. Золотухін, А. Колпаков, Д. Коротков, Л. Кочубей, В. Лісничий, Є. Магда, Т. Мадрига, Є. Малкін, М. Малишевський, В. Мокан, Д. Наріжний, І. Недяк, Д. Нежданов, О. Петров, А. Пойченко, І. Поліщук, В. Полторак, В. Стоякін, Ю. Сурмін, Є. Сучков, С. Устименко, О. Хромець, Ю. Шведа, Є. Юрченко та ін.

Питанням дослідження медіатизації та політизації інформаційних процесів займалися: Є. Андрунас, Ж. Бодріяр, Дж. Брайт, Р. Гакет, М. Кастельс, Д. Крукеберг, Н. Луман, Р. Міллс, Е. Ноель-Нойман, Д. Ньюсом, Д. Тюрк Ван Слайк, Т. Уайт, С. Хантінгтон, Р. Харріс, П. Шампань, Г. Шиллер та ін. Питання діяльності ЗМК та його впливу на формування громадської думки були розглянуті такими вітчизняними та зарубіжними вченими, як: М. Бабак, В. Бадрак, С. Бориснев, О. Ваганова, І. Гаврада, К. Гаджієв, О. Гарань, Н. Гармаш, Г. Грачев, С. Демченко, О. Дьякова, О. Заславська, В. Здоровега, О. Зернецька, В. Іванов, С. Кара-Мурза, М. Карашук, С. Квіт, О. Королько, Н. Костенко, А. Костирев, М. Лукіна, О. Мамонтова, О. Мелещенко, І. Мельник, Ю. Мовчан, А. Москаленко, І. Ненов, С. Онуфрив, Н. Паніна, Т. Петрів, Н. Понамарьов, О. Пронченко, А. Ручка, О. Семченко, Л. Смола, О. Соснін, А. Трахтенберг, А. Уледов, І. Фомічова, А. Цуладзе, А. Шинкарук, В. Шкляр, М. Шкондін, Д. Яковлев та ін.

Вибір теми дисертаційного дослідження зумовлений недостатнім рівнем розкриття питань взаємозв'язку застосування на практиці медіа-технологій в електоральному процесі у країнах перехідної демократії із встановленими в них медійними, виборчими та законодавчими системами.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексної теми кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна: «Розвиток політичної системи України у порівняльній і глобальній перспективі».

Мета і завдання дослідження. *Мета* полягає у розкритті сутності та систематизації основних типів медіа-технологій у виборчих процесах країн електоральної демократії, а також в аналізі умов їх реалізації та формулюванні на цій основі рекомендацій для оптимального реформування сучасного виборчого процесу, а отже, подальшої демократизації України.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких *завдань*:

- визначити теоретико-методологічні основи дослідження електоральної демократії та інституту виборів як сфери застосування політичних, виборчих та медіа-технологій;

- узагальнити та систематизувати існуючі типи медіа-технологій і запропонувати власні класифікації;
- проаналізувати політико-системні, нормативні, інституційні фактори впливу на реалізацію виборчих медійних технологій;
- простежити трансформацію медіа-технологій у вітчизняному політичному полі під час проведення позачергових парламентських та президентських виборів 2014 року;
- запропонувати шляхи реформування політичної та суспільної сфер реалізації електоральних медіа-технологій в Україні.

Об'єктом дисертаційного дослідження є виборчий процес країн електоральної та консолідованої демократії.

Предметом дослідження є електоральні медіа-технології у виборчих процесах перехідного українського суспільства.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження задля реалізації мети та завдань були використані: історико-генетичний метод для розкриття сутності електоральної демократії у процесі її виникнення, формування та становлення; системний аналіз, що дозволив виявити характеристики медіа-технологій як складової частини виборчих і політичних технологій; порівняльний метод, за допомогою якого здійснювався пошук детермінант демократії перехідного типу, виборчих і медійних технологій, релевантних для проведення аналізу законодавчого та практичного втілення медіа-технологій у виборчих процесах країн цього типу; інституціональний метод, що застосовувався для дослідження ролі виборчих та медійних систем, так само як діючого виборчого законодавства, у формуванні та реалізації електоральних медіа-технологій у контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду; метод аналізу документів (звітів виборчих фондів політичних партій та кандидатів, законодавчої бази України та окремих країн Європи, вторинного аналізу соціологічних даних, контент-аналізу рекламних повідомлень та офіційних інтернет-ресурсів політичних акторів) дозволив дослідити особливості застосування медіа-технологій, а також можливість їх потенційного впливу на вибір електорату під час виборчого процесу.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в комплексному вивченні феномена медіа-технологій у виборчих процесах країн перехідної демократії на основі узагальнення науково-теоретичних робіт вітчизняних і зарубіжних учених, використання емпіричної бази українського електорального процесу, а також аналізу вітчизняного та європейського законодавства. Наукова новизна одержаних результатів конкретизується у таких положеннях:

Уперше:

- запропоновано авторську дефініцію медіа-технології у контексті виборчого процесу, яка репрезентує їх як сукупність методів, операцій і способів передачі та подання інформації або даних зацікавленими суб'єктами електорального процесу з метою впливу на свідомість виборців задля отримання необхідної підтримки на виборах;
- виокремлено самостійні критерії поділу медіа-технологій, на основі чого здійснено їхню систематизацію, у тому числі дві нові класифікації медіа-технологій

в електоральних процесах: 1) залежно від політико-режимного контексту (класичні та трансформовані); 2) залежно від змістовно-інституційної сутності (політичні технології, що реалізуються медійними засобами та медійні технології за сутністю, що використовуються у політиці);

- систематизовано медіа-технології позачергових виборів народних депутатів та Президента України у 2014 році, на основі чого їх було віднесено до категорії трансформованих технологій;

- розроблено рекомендації щодо підвищення рівня демократичності вітчизняного електорального процесу шляхом введення законодавчих та інституційних змін.

Уточнено:

- систему індикаторів прозорості виборчої інформації в електоральному процесі;

- фактори впливу з боку політичної, економічної, соціокультурної, інформаційно-технічної та законодавчої сфери життєдіяльності держави на функціонування засобів масової комунікації та досліджено їхній вплив на реалізацію медіа-технологій під час електоральних кампаній;

- особливості медіа-технологій під час виборчих кампаній позачергових парламентських та президентських виборів 2014 року.

Дістали подальшого розвитку:

- дослідження взаємодії інституту виборів із медійною сферою держави та проблем подальшої лібералізації країн перехідної демократії у разі відсутності реформування інформаційної сфери суспільства;

- аналіз законодавчої регуляції засобів масової комунікації у виборчому процесі зарубіжних країн, на основі чого узагальнено заборонювальні, дозвоільні та зобов'язальні норми, які справляють значний вплив на можливість втілення електоральних медіа-технологій;

- концептуалізація політичного конфлікту та конкуренції із використанням мас-медіа в якості основного інструменту взаємодії українських еліт з електоратом.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Дослідження є внеском до розробки як теоретичного аналізу застосування виборчих і медійних технологій в умовах розвитку країн перехідної демократії, так і до практичних кроків із створення та впровадження оптимальних умов функціонування та реалізації медіа-технологій в Україні.

Аналіз медіа-технологій у країнах перехідної демократії дозволив звернути увагу на необхідні зміни у громадській сфері та надати практичні рекомендації, які можуть бути враховані у процесі вдосконалення діючого виборчого законодавства, а також для визначення вектора подальшого реформування електоральної та медіа-сфери України.

Окремі теоретичні положення, що сформульовані в тексті дисертаційного дослідження, можуть бути використані у процесі підготовки наукових праць, навчальних посібників і курсів з політології, медіа-комунікації та інших дисциплін у вищих навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації були представлені автором на теоретико-методологічному семінарі кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Наукові результати дисертаційного дослідження апробовані автором на ряді міжнародно-практичних конференцій, у тому числі: «Ідентичності та політичні інститути» (Ніжин, 2016 р.); «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (Львів, 2015 р.); «Історичні, соціологічні, політологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (Херсон, 2014 р.); «Соціологія у (пост)сучасності» (Харків 2014 р.); «Сучасний політичний процес: стан та перспективи розвитку» (Харків, 2013 р.); «Подальший розвиток цивілізації: філософський, історичні, соціологічні та політологічні аспекти» (Одеса, 2012 р.); «Сучасна наука: теорія і практика» (Запоріжжя, 2012 р.).

Публікації. Основні положення і результати дисертації відображені у 8 статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України, та одній статті, опублікованій в іноземному науковому виданні.

Структура і обсяг дисертаційного дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів (кожен з яких складається з трьох підрозділів), висновків, списку використаних джерел та 16 додатків. Загальний обсяг роботи становить 266 сторінок, з них основного тексту – 203 сторінки, список використаних джерел – 23 сторінки, додатки – 25 сторінок. Список використаних джерел складається з 214 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічні засади, сформульовано новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача в розробку наукової теми, подано відомості щодо апробації результатів дисертації, публікацій та структури роботи.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження виборчого процесу»*, який складається із трьох підрозділів, розкриваються теоретико-методологічні та понятійно-категоріальні аспекти наукового аналізу виборів та виборчого процесу в електоральних демократіях. Розглянуто концептуальні уявлення про сутність та роль виборів, їх принципів, а також засобів масової комунікації (ЗМК) як невід'ємних елементів електоральної демократії. Проведено аналіз наукових джерел та визначено основні напрямки розробки теми дослідження.

Наукове підґрунтя дослідження електоральної демократії становлять праці зарубіжних і вітчизняних учених, серед яких: Т. Алексєєва, М. Вебер, Р. Даль, Л. Зідентоп, А. Лейпхарт, С. Ліпсет, А. Нестеренко, Б. Райковський, Ю. Хабермас, С. Хангтінгтон, Й. Шумпетер та інші. Питання консолідації демократичних режимів держав, що трансформуються, розглядали та продовжують вивчати зарубіжні та вітчизняні дослідники: Е. Гідденс, Р. Дікс, М. Корнієнко, Т. Кузьо, Г. О'Доннел, А. Мельвіль, М. Михайльченко, В. Погорілко, А. Пшеворський, Д. Растоу, А. Ткачук, О. Фісун, О. Фризький, М. Шаповаленко, Ф. Шміттер та інші.

Підкреслюється, що проблематика електоральної демократії розглядається у межах вивчення держав перехідного типу, тобто у процесі поступового перетворення «недемократичних» країн з ознаками політичної нестабільності (з несталістю громадської думки, нетрадиційністю розуміння інституту виборів, несформованістю або нестабільністю демократичних інститутів, партійних, урядових і медійних структур) на консолідовані демократії. Відзначається, що електоральна демократія може виступити в якості передумови на шляху до встановлення ліберальної демократії.

На основі аналізу класичних концепцій демократії нами підкреслюється важливість розгляду цього феномена в безпосередньому зв'язку із інститутом виборів та діяльністю засобів масової комунікації на всіх стадіях електорального процесу. Вони вважаються одними з основних інструментів забезпечення демократичних принципів у електоральній демократії.

Для загального розуміння ключових дефініцій виборів та визначення можливості впливу медіа на перебіг електорального процесу в основу аналізу були покладені наукові праці Г. Алмонда, А. Боббіо, Л. Даймонда, П. Лазарсфельда, Е. Лакло, Г. Лассуела, У. Ліппмана, Д. Маккуейла, Р. Мертона, С. Московічі, П. Ортешука, Є. Ткачинського, С. Холла, Ю. Шведи, К. Ясперса та інших.

Дослідження інституту виборів дозволило стверджувати, що в його основі вже закладений потенціал використання політичних електоральних технологій, особливо із залученням засобів масової комунікації в сучасний період розвитку суспільства, тобто вибори в країнах перехідного типу нерозривно пов'язані з реалізацією виборчих медіа-технологій.

Трансформаційні перетворення від електоральної до консолідованої демократії відбуваються на основі введення в політичний процес демократичних принципів реалізації виборчої кампанії (вільних, рівних, загальних, прямих виборів за умов таємного голосування), а також таких особливостей її, як: реальний вибір громадян; конкурентність політичних сил; відомі та прийнятні правила проведення голосування; максимальна інформативність. Аналіз зазначених принципів дозволив простежити їх безпосереднє відношення до функціонування ЗМК та підкреслити потенційну можливість як реалізації та розвитку фундаментальних прав людини, так і застосування недемократичних маніпулятивних медійних технологій, що порушують демократичні засади. Зважаючи на це, підкреслюється, що вибори, які відбуваються у країнах демократичного політичного режиму, зобов'язані втілювати в життя не лише відповідні виборчі принципи, але й відбуватися на засадах публічності, прозорості та відкритості доступу до інформації, а також її поширення лише на законних підставах.

Підкреслюється важливість вивчення електорального процесу країн транзитних політичних режимів, у яких лише формуються виборчі механізми, а більшість інших сфер суспільного життя країни залишається неврегульованою засобами ліберальної демократії. Саме під час таких трансформацій засоби масової комунікації набувають особливо великого значення через те, що вони можуть бути як підґрунтям реалізації демократичних принципів, так і одним із інструментів порушення універсальних засад, які ще не остаточно сформувалися у демократіях перехідного типу.

Констатується важливе значення ЗМК у демократичних суспільно-політичних трансформаціях, зважаючи на можливість забезпечення ефективної комунікації та взаємодії між владою та суспільством, а також на залежність медіа від кон'юнктури ринку, інтересів власників або спонсорів, що є потенційним джерелом тиску та застосування маніпулятивних електоральних медіа-технологій. Означене актуалізує необхідність дослідження взаємодії інституту виборів із медійною сферою держави, а саме – електоральних медіа-технологій.

У другому розділі «*Медіа-технології у виборчому процесі: концептуальні моделі та практики застосування*» виведено дефініцію електоральних медіа-технологій, систематизовано та запропоновано їх нові класифікації, згруповано фактори впливу на електоральні медіа-технології, а також проаналізовано умови їх застосування на прикладі країн Європи.

У зарубіжній та вітчизняній літературі достатньою мірою розглянуті проблеми окремо політичних, виборчих і медійних технологій, що виражається у значній кількості наукових праць, де увага вчених приділяється дослідженню їх концепцій та типологій. Проте проблема розуміння електоральних медіа-технологій, які реалізуються суб'єктами політичної діяльності в безпосередній прив'язці до виборчого процесу, досі вимагає науково-аналітичної та практичної уваги.

На основі аналізу концептуальних уявлень про політичні та виборчі технології було виведено окрему категорію – електоральні медіа-технології, – яка розглядається в якості структурної частини виборчих та політичних технологій. Електоральні медіа-технології – це категорія виборчих технологій, які мають справляти значний вплив на виборців під час електорального процесу шляхом транслявання інформації, вигідної для суб'єктів політичної діяльності, зокрема під час ведення агітаційних заходів. При цьому ЗМК слугують основними ресурсами для застосування медіа-технологій в електоральному процесі.

Запропоновано такі класифікації електоральних медіа-технологій:

1. **Відповідно до типу транслятора:** *традиційні* – технології, що втілюються в життя за допомогою засобів масової комунікації, які прийнято називати «традиційними», а також методів використання зовнішньої реклами та друкованої продукції; *новітні* – технології, які з'являються завдяки новітнім ЗМК (у першу чергу, Інтернету, соціальним мережам, відеохостингу, мобільному зв'язку та комп'ютерним іграм).

2. **Відповідно до етапу виборчої кампанії:** технології, які використовуються *на початку виборчої кампанії* – задля збільшення пізнаваності кандидата або політичної партії, сили; *під час кульмінації виборчої кампанії* – для оприлюднення переваг над конкурентами; *під час завершення виборчої кампанії* – для мобілізації прихильників, переконання невпевнених виборців.

3. **Відповідно до законодавчої регламентації:** *регламентовані законом* – прямо передбачені законодавством (проведення публічних дебатів, дискусій, «круглих столів», прес-конференцій тощо); *не підпадають під нормативне забезпечення* – медіа-технології нового покоління та «чорні» виборчі технології.

4. **Відповідно до змісту матеріалу:** *позитивні* – рекламують, агітують або доносять інформацію щодо кандидата, партії; *негативні* – подання компрометуючої

інформації, неправдивих відомостей про суперників; *нейтральні* – інформаційне забезпечення виборів.

5. **Відповідно до впливу на електорат:** *прозори* – технології раціонального впливу на виборців, заохочують віддати голос; *маніпулятивні* – справляють невидимий вплив шляхом закладання у відео-, аудіоролики зображень, звуків, суспільно значущих і «гострих» слів тощо; *дискредитуючи* – створення негативної репутації опонента.

6. **Залежно від суб'єкта їх використання:** *прямі* – проведення агітації, розміщення реклами від імені суб'єкта виборчої кампанії; *непрямі* – інформування з джерел, що не є суб'єктами виборчого процесу; позиціонування суб'єкта поза контексту виборів.

7. **Відповідно до типу комунікативних зв'язків:** *лінійні* – наявність лише одного каналу зв'язку; *транзакційні* – двостороння модель з можливістю одночасного відправлення та отримання повідомлення; *інтерактивні* – багатосторонній безперервний зв'язок між усіма суб'єктами.

8. **Відповідно до проектованої реакції:** *спрямовані на пробудження емоційної реакції* – інструменти впливу, які мають викликати емоційне збудження: гнів, роздратованість, сміх, нудьгу; *спрямовані на пробудження раціональної реакції* – доносять інформацію нейтрального характеру для інформування виборців.

9. **Залежно від політико-режимного контексту:** *класичні (традиційні)* – донесення важливої інформації про функціонування, переваги, програму, наміри політичних сил/кандидатів у консолідованих демократіях без маніпулятивного контексту; *трансформовані (нетрадиційні)* – зміст та форма технологій запозичені в консолідованих демократіях для створення зовнішнього демократичного фону та легітимації існуючої «фасадної» демократії на маніпулятивних засадах.

10. **Залежно від змістовно-інституційної сутності:** *політичні технології, що реалізуються медійними засобами*, є політичними за своєю суттю та процедурі, але втілюються в життя шляхом використання засобів масової комунікації; *медіа-технології за сутністю, що використовуються у політиці* – технології, які мають посилену технологічну складову, де акцент ставиться на зовнішньому вигляді повідомлення та способі подачі матеріалу.

Узагальнення класифікацій дало змогу стверджувати, що у перехідних суспільствах медіа можуть заміщувати політичні технології за рахунок здатності поєднувати візуальні та звукові елементи; справляти вплив на значну аудиторію; передавати велику кількість повідомлень за короткі строки, результатом чого є виведення політичного процесу в тінь.

На способи реалізації медіа-технологій значною мірою впливають умови функціонування засобів масової комунікації. На основі цього виокремлено п'ять категорій факторів впливу на діяльність ЗМК, наявність або відсутність яких може безпосередньо впливати на застосовувані медіа-технології виборчого процесу:

1. *Політичні:* наявність або відсутність владної партії (відбивається на реалізації демократичних принципів-стовпів журналістики та права); тип встановленої партійної системи (відсутність або наявність конкуренції між політичними силами, що спричинює суперництво та залучення різноманітних медіа-

технологій); стабільність партійної системи (ЗМК як джерело впливу на електорат можуть створити передумови для зміни хиткої та нестабільної партійної системи); значення окремих виборів (відбивається на активності залучення виборчих технологій, зокрема у медіа-сфері).

2. *Соціокультурні*: освітній рівень (високий рівень освіти впливає на обізнаність громадян у процедурах виборчого процесу, власних правах, обов'язках тощо); наявність суспільного тиску на медіа-сферу та політичне життя країни (відсутність або наявність суворого редакційного контролю та цензурування з боку політичних акторів зменшує/збільшує можливість маніпуляцій); рівень медіаграмотності (розвинене критичне мислення дозволяє аналізувати та фільтрувати дані, які подаються з телеекранів, газет, радіо чи Інтернету); рівень політичної активності громадян (може вказувати на ефективність реалізованих виборчих медіа-технологій); рівень розвитку громадянського суспільства (громадські організації потенційно зумовлюють зменшення використання «брудних» технологій та контролюють політичних акторів).

3. *Економічні*: існуючий на момент виборів рівень доходів населення та «економічне розшарування» політичних конкурентів (фінансовий «патронаж» медіа може впливати на порядок денний ЗМК); державне фінансове забезпечення суб'єктів виборчого процесу (наявність або відсутність економічної підтримки з боку держави може зміцнити або послабити вплив олігархату на діяльність політичних сил); обмеження виборчих фондів (необхідність раціонального розподілу коштів змушує заздалегідь обирати потенційно «переможні» технології); «вартість» одного голосу (високий рівень «вартості» за низького результату вказує на неефективність застосовуваних технологій).

4. *Інформаційно-технічні*: активне збільшення кількості ЗМК, розміщених у глобальній мережі Інтернет (відображається на розширенні аудиторії); оперативне оновлення даних новітніх каналів ЗМК (дозволяє подавати найбільш актуальну інформацію у стислі строки); потенційне існування інформаційно-технічної цензури (виявляється як у можливості посилення рівня безпеки користувачів, накладенні відповідальності на мас-медіа за протиправні відомості, так і в можливості контролю над ЗМК окремими політичними силами); введення та просування системи електронного врядування (вказує на високий рівень розвитку інформаційно-технічної сфери держави та потенціал створення новітніх ЗМК); розвиток електронного інституціоналізму (розвиток соціальних мереж і діяльності медіа всередині мережі Інтернет є орієнтиром для потенційної імплементації новітніх медіа-технологій у виборчому процесі).

5. *Законодавчі*: пряме регламентування діяльності ЗМК та суб'єктів електорального процесу у передвиборчий та виборчий періоди законами й підзаконними актами; непряме регулювання шляхом застосування стимулюючих норм права, тобто таких, що не відображають безпосередніх імперативних правил, наприклад, принципів проведення виборів, застосування норм Кодексу журналістської етики тощо.

На основі аналізу трьох загальних моделей регулювання ЗМК під час виборчого процесу (ліберальної, проміжної та жорсткої, що були запропоновані

Д. Ковриженком) та дослідження законодавчої практики країн західної консолідованої демократії були визначені держави, які відповідають основним особливостям цих моделей. У результаті узагальнення закордонного досвіду регулювання медіа в електоральному процесі були виділені та систематизовані групи заборон, дозволів та обов'язків застосування засобів масової комунікації у виборчому процесі, які справляють значний вплив на можливість втілення різноманітних медіа-технологій в електоральних процесах: заборона політичної, прихованої реклами та спонсорської допомоги; дозвіл на отримання безкоштовного ефірного часу та/або на придбання ефірного часу та площі; обов'язки проведення дебатів, маркування політичної реклами у ЗМК та її розміщення лише у спеціально передбачених місцях. Розгляд законодавчого регулювання ЗМК під час виборчого процесу дозволив стверджувати, що на відміну від традиційних, ті медіа, які пов'язані з глобальною мережею Інтернет, майже не охоплюються нормативними актами країн Європи. Це залишає весь набір новітніх медіа-технологій відкритими для використання штабами політичних сил.

Проаналізувавши законодавче регулювання та фактичну реалізацію електоральних медіа-технологій зарубіжних країн, підкреслюються тенденції їх використання у світовій практиці: поступова віртуалізація виборчого процесу; посилення фактора наративних історій; підвищення ролі соціальних мереж, відеохостингів, блогів; низька ймовірність приховування факту використання медіа-технологій; відкритий доступ до цільової аудиторії; імплементація міжнародних принципів (свобода слова, заборона цензури та встановлення жорсткої редакційної політики, заборона дискримінації); побіжна згадка про новітні ЗМК у національних законодавствах; детальне законодавче врегулювання правил та умов розміщення зовнішньої реклами; поширення заборон трансляції платної політичної реклами; поширення права на відповідь суб'єктів виборчого процесу незалежно від виду ЗМК.

Дослідження умов та факторів впливу на електоральні медіа-технології, а також недосконалість законодавства зумовила необхідність розглянути та розробити можливі способи реформування вітчизняного медіа-технологічного супроводження виборів.

У третьому розділі *«Особливості застосування медіа-технологій у виборчих процесах України»* доведено, що Україна має ознаки електоральної демократії, проаналізовано специфіку застосування медіа-технологій у вітчизняних виборчих кампаніях 2014 року, підкреслено їх особливості та запропоновано шляхи реформування медіа-технологічного супроводження виборів у сучасній Україні.

На підставі аналізу українського законодавства в контексті критеріїв електоральної демократії доводиться, що Україна відноситься до категорії держав перехідного типу, зважаючи на: проведення регулярних конкурентних виборів; наявність більше двох політичних сил, що беруть участь у виборах; наявність широких активних та пасивних виборчих прав громадян; відсутність зафіксованих масових фальсифікацій, що підтверджується звітами та результатами моніторингу; існування та свободу дії політичної опозиції; можливість проведення відкритої та

прозорі політичної кампанії; відкритий доступ громадськості до альтернативної інформації, що стосується основних політичних сил, через ЗМК.

Вказується на поширеність застосування трьох методів контролю над діяльністю засобів масової комунікації, а саме: нормативного, легального та економічного (у термінах Д. Гребер); підкреслюється, що останній зумовлений існуючою системою власників основних рейтингових засобів масової комунікації в Україні, які мають змогу впливати на формування порядку денного та використовувати ЗМК у якості трансляторів маніпулятивних повідомлень під час виборчого процесу.

Незважаючи на наявність тенденції до вдосконалення виборчого законодавства, в Україні все ще недостатньо уваги приділяють регулюванню використання ЗМК під час виборчих перегонів та корегуванню чинного законодавства про політичні партії, яке не контролює постійне збільшення «технічних» суб'єктів виборчого процесу, а також не сприяє появі партій з ідеологічними платформами, що породжує розширення різноманіття майже однакових за програмами, ідеями та гаслами політичних сил. Це впливає на створення та застосування специфічних медійних електоральних технологій в Україні.

Задля визначення особливостей реалізації електоральних медіа-технологій, які застосовуються у вітчизняній практиці ведення виборчих процесів, було проаналізовано політичні виборчі медіа-технології, що найчастіше застосовувалися та були характерними в період позачергових виборів в Україні 2014 року.

Стверджується, що перемога у вітчизняному електоральному процесі все ще здобувається шляхом використання медіа-технологій із залученням тіньового фінансування, розміщення агітації в незаконних місцях, подання необ'єктивної інформації у формі новин, маніпулювання даними соціологічних досліджень в ЗМК, попри зміни виборчого законодавства, його оновлення та вдосконалення. Зважаючи на це, підкреслюється необхідність прискорення подальшої трансформації України в державу консолідованої демократії та повернення політики у виборчий процес, яка все ще часто замінюється змагальним процесом електоральних медіа-технологій.

Враховуючи вищезазначені особливості та вимоги, пропонуємо два напрямки змін, які націлені на реформування медіа-технологічного супроводження виборів в Україні:

1. Нормативні – направлені на вдосконалення законодавчого простору політичної та медійної сфери;
2. Інституційні – орієнтовані на вдосконалення та розвиток громадянського суспільства, освіти, правової та політичної культури.

Поступове введення в життя цих категорій змін сприятиме наближенню України до країн консолідованої демократії.

ВИСНОВКИ

Аналіз підходів до розуміння явищ та сутності електоральної демократії, її взаємопов'язаності з виборами та медіа-технологіями дозволив зробити низку узагальнень, які сприяють розкриттю актуальних наукових завдань, що полягають у визначенні ролі та способів використання мас-медіа під час проведення

електоральних кампаній, а також шляхів подальшої демократизації країн перехідного політичного режиму на прикладі України. У процесі дослідження були зроблені наступні висновки:

1. Аналіз інституту виборів у якості основного інструменту запровадження демократичних принципів у державах перехідного політичного режиму, зокрема в електоральних демократіях, дає змогу стверджувати, що він нерозривно пов'язаний з інформаційною складовою, яка гарантує реальне застосування ряду демократичних принципів, у першу чергу публічності та прозорості поширюваної інформації, у зв'язку з чим нами підкреслено, що подальший рух держав від перехідної до консолідованої демократії не залежить лише від наявності та регулярного проведення виборів, але й від неупередженої роботи ЗМК та усунення феноменів (політичної реклами, оплачуваної з виборчих фондів кандидатів та партій; прихованої реклами; цілеспрямованого створення позитивного іміджу окремих посадових та інших осіб тощо), що негативно позначаються на реалізації міжнародних правових принципів.

2. У результаті аналізу основних концептуальних підходів вивчення політичних, виборчих та медіа-технологій ми пропонуємо розглядати їх взаємозв'язок у формах «частина» та «ціле», де політичні технології є найбільш загальним поняттям, що включає виборчі та медійні технології. Політичні технології застосовуються у всіх циклах політики, слугуючи як публічним, так і внутрішньоуправлінським процесам, у той час коли виборчі та медійні технології обмежені часом або засобами використання.

3. На основі аналізу концептуальних підходів до розгляду політичних, виборчих та медіа-технологій ми пропонуємо розглядати поняття «електоральні медіа-технології» як сукупність методів, операцій та способів передачі й подання інформації або даних зацікавленими суб'єктами електорального процесу з метою впливу на свідомість виборців задля отримання необхідної підтримки шляхом їх голосування на виборах. Дефініція може бути використана для проведення подальших досліджень функціонування та трансформації сучасних медіа-технологій у електоральних процесах держав світу.

4. Узагальнення та систематизація існуючих типів виборчих та медійних технологій дозволили визначити класифікації електоральних медіа-технологій відповідно до:

- типу транслятора: традиційні (друковані ЗМК та продукція, телебачення, радіо та зовнішня реклама) та новітні (соціальні мережі, Інтернет, комп'ютерні ігри, відеохостинг, мобільний зв'язок);
- етапу виборчої кампанії: застосовуються на початку, під час кульмінації, під час завершення виборчої кампанії;
- факту законодавчої регламентації: регламентовані законом, не підпадають під нормативне забезпечення;
- змісту використовуваного матеріалу: позитивні, негативні, нейтральні);
- специфіки впливу на електорат: прозорі, маніпулятивні, дискредитуючі;
- суб'єкта використання: прямі, непрямі;
- типу комунікативних зв'язків: лінійні, транзакційні, інтерактивні;

- проектованої реакції: емоційні, раціональні реакції.

5. Зважаючи на випадки екстраполювання медіа-технологій країн ліберальної демократії до політичного поля держав перехідної демократії без їхньої адаптації до умов перехідного суспільства, нами розроблено дві нові класифікації медіа-технологій в електоральних процесах:

- залежно від політико-режимного контексту, відповідно до якої медійні технології поділяються на класичні та трансформовані, де останні є запозиченням дієвих виборчих технологій країн консолідованої демократії без зміни їхнього змісту та без врахування особливостей функціонування виборчої та медійної сфери країн перехідної демократії;

- відповідно до змістовно-інституційної сутності, згідно з якою медіа-технології електорального процесу можуть бути: політичними технологіями, які реалізуються за допомогою медіа, а також медіа-технології як такі, що характеризуються активним залученням технічних інструментів роботи з інформацією. Ця класифікація утворена на ґрунті трансформованих медіа-технологій, що передбачають можливість запровадження в політичний процес суто технічних методів виборчої кампанії.

Ми підкреслюємо, що використання технічних засобів для створення електоральних медіа-технологій сприяє розмиванню суті політичних перегонів у їх традиційному розумінні, адже в перехідних суспільствах це дозволяє мас-медіа поступово заміщувати політичні технології за рахунок можливостей поєднувати візуальні та звукові елементи; справляти вплив на значну аудиторію; передавати велику кількість повідомлень за короткі строки, що використовується суб'єктами електорального процесу для отримання переваги на виборах.

6. Ґрунтуючись на взаємозв'язкові функціонування ЗМК та існуючими у державі правилами та обмеженнями, нами запропоновано основні групи факторів впливу на засоби масової комунікації з боку загальнодержавних і суспільних сфер:

- політичні фактори серед яких: діюча виборча система, наявність/відсутність владної партії та тип встановленої партійної системи загалом, її стабільність та значення окремих виборів;

- економічні фактори, а саме: матеріальне становище громадян на момент виборів, рівень вартості голосу, можливості державного фінансування або визначення/обмеження розмірів виборчих фондів для політичних сил та кандидатів;

- соціокультурні фактори, до яких відносяться: освітній рівень громадськості, наявність суспільного тиску на ЗМК, рівень розвитку громадянського суспільства та політичної активності громадян;

- інформаційно-технічні фактори серед яких: збільшення кількості мережевих ЗМК, можливості швидкого оновлення та публікації даних, існування інформаційно-технічної цензури, поширення системи електронного врядування та розвитку електронного інституціоналізму;

- законодавчі фактори, які передбачають регламентацію правил реалізації медіа-технологій шляхом внесення диспозиційних або стимулюючих норм у законодавство держави.

7. На основі аналізу практики законодавчого регулювання діяльності засобів масової комунікації під час виборчого процесу країн Європи (насамперед Естонії, Болгарії, Польщі та Великої Британії) виокремлено та узагальнено найбільш поширені групи заборон, дозволів та обов'язків застосування ЗМК у виборчому процесі, що справляють суттєвий вплив на можливість застосування різноманітних електоральних медіа-технологій. До їх числа відносяться: заборона політичної реклами; заборона прихованої реклами; заборона спонсорської допомоги засобам масової комунікації; дозвіл на придбання ефірного часу та площ; отримання безкоштовного ефірного часу; обов'язок проведення дебатів; обов'язок розміщення реклами лише у спеціально передбачених місцях; обов'язок маркування матеріалів політичної реклами.

8. Аналіз законодавчого регулювання та практики реалізації медіа-технологій західних держав дозволив визначити ключові тенденції застосування медіа-технологій у виборчих процесах зарубіжних країн, а саме:

- поступова віртуалізація виборчого процесу;
- збільшення значення фактора наративних історій;
- підвищення ролі Інтернету, соціальних мереж, відеохостингів;
- втрата можливості приховати факт використання медіа та інших електоральних політичних технологій завдяки стрімкому поширенню інформації;
- відкритий доступ до аудиторії;
- встановлення низки міжнародних принципів, таких як: свобода слова, заборона цензури та жорсткої редакційної політики, заборона дискримінації, рівні права та можливості суб'єктів виборчого процесу;
- незначне регулювання використання електронних засобів масової комунікації під час виборів;
- існування доволі детального законодавчого врегулювання правил та умов розміщення зовнішньої реклами;
- поширення тенденції встановлення заборон на трансляцію політичної реклами, оплачуваної з виборчих фондів кандидатів та партій;
- закріплення права на відповідь партій, кандидатів інших політичних сил, яке використовується незалежно від виду ЗМК.

9. Базуючись на дослідженні реалізації електоральних медіа-технологій, що використовувались під час позачергових виборів народних депутатів та Президента України у 2014 році, ми маємо змогу підкреслити використання трансформованих медійних-технологій, у тому числі із застосуванням суто технічних характеристик, резюмуючи, що перемога на виборах в Україні все ще здобувається шляхом використання тіньових та викривлених медіа-технологій, незважаючи на періодичне внесення змін до виборчого законодавства, його оновлення та вдосконалення.

10. Враховуючи практику застосування електоральних медіа-технологій у період позачергових президентських та парламентських виборів 2014 року, вважаємо доцільним виокремити особливості їх реалізації:

- швидкий темп підготовки як медіа-технологій, так і передвиборної кампанії загалом;

- підвищення ролі соціальних медіа;
- активне використання ідеї патріотизму;
- залучення значних коштів для охоплення максимальної кількості ЗМК;
- регулярне використання тем збройного конфлікту, Євромайдану, Кримського питання.

11. Маніпулятивні медіа-технології унеможливають реалізацію принципів прозорості та відкритості виборів, тому актуальною є розробка стратегії протидії. Зважаючи на європейський досвід законодавчого регулювання інформаційної сфери під час ведення електоральних кампаній, а також на практику застосування електоральних медіа-технологій у вітчизняному просторі, для подолання бар'єру «недодемократичності» в Україні, ми пропонуємо ввести дві категорій змін: на нормативному та інституційному рівні.

У результаті дослідження були запропоновані рекомендації на нормативному рівні, що стосуються вдосконалення законодавчої бази, покликаної регулювати політичну та медійну сфери, і які націлені на створення необхідних умов проведення демократичного електорального процесу, відходячи від практик режимів перехідного типу. Серед яких:

- повна відміна політичної реклами, що оплачується з виборчих фондів кандидатів та політичних партій, для звуження маніпулятивних можливостей політичних сил і спонукання їх до пошуку нових шляхів комунікації з електоратом;
- надання рівного ефірного часу та площ на визначених законодавством підставах;
- обмеження кількості випусків рекламних роликів (слотів, закріплених за суб'єктами виборів) із одночасним збільшенням часу їх трансляції, що покликано спонукати використовувати інформування в якості основного елемента презентації політичної партії або кандидата;
- встановлення матеріальної відповідальності політичних сил за порушення правил ведення виборчої агітації, що проявлятиметься у зменшенні або скасуванні фінансування відповідно до судового рішення;
- підвищення рівня юридичної відповідальності за розміщення прихованої реклами та публікацій у засобах масової комунікації (можливо лише після законодавчого визначення поняття «прихована реклама» та виокремлення конкретних її критеріїв, відповідно до яких уповноважені органи могли б приймати рішення щодо відповідності матеріалів категорії прихованої реклами);
- проведення регулярного моніторингу ЗМК у період виборчих кампаній органами, уповноваженими застосовувати санкції за порушення законодавчих норм.

Інституційний рівень змін передбачає розвиток громадського контролю медійної сфери України через:

- саморегуляцію медійної спільноти;
- підвищення значення медіа-освіти та рівня критичного мислення населення;
- підвищення рівня правової обізнаності та культури суспільства;

- забезпечення реалізації принципу прозорості як у межах електорального процесу (принцип транспарентності виборів), так і у діяльності засобів масової комунікації.

Результати дослідження дозволили стверджувати, що подальшій трансформації та демократизації електоральних медіа-технологій здатні сприяти лише системні позавиборчі зміни медійної та виборчої системи, а також розвиток правової та медійної грамотності населення, що впливатимуть на укріплення та посилення громадського контролю, у тому числі під час електорального процесу. Реалізація цього завдання є одним із найважливіших на шляху формування демократичного електорального процесу із дотриманням ключових міжнародних правових та етичних принципів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Поліщук І.О. Політичне маніпулювання: сутність та проблема його обмеження / І.О. Поліщук, С.В. Рум'янцева. // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія: зб. наук. пр. – Х.: Право, 2013. – №2 (16). – С. 199–206. У співавторстві – особистий внесок автора у викладенні основних положень теми.
2. Рум'янцева С.В. Медіа-технології у виборчому процесі: сутність та значення / С.В. Рум'янцева. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології». – Харків, 2013. – №1060. – С. 113–117.
3. Рум'янцева С.В. Законодавче регулювання інформаційного супроводження виборів в Україні / С.В. Рум'янцева. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології». – Харків, 2014. – № 1091. – С. 76–81.
4. Рум'янцева С.В. Кодування та декодування інформації у сучасних ЗМІ: переваги Інтернет-ЗМІ / С.В. Рум'янцева. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології». – Харків, 2014. – № 1111. – С. 114–118.
5. Рум'янцева С.В. Напрямки та потенціал реформування інформаційного забезпечення виборів та агітації в Україні / С.В. Рум'янцева // Вісник Львівського університету імені І.Я. Франка, серія «Філософсько-політологічні студії». – Львів, 2015. – В. 6. – С. 251–258.
6. Рум'янцева С.В. Прозорість виборчого процесу: необхідність та наслідки втілення в Україні / С.В. Рум'янцева. // Вісник Національного технічного університету «КПІ». Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. праць. – Київ: Типографія «АйсПринт», 2015. – № 1/2 (25/26). – С. 101–105.
7. Рум'янцева С.В. Електоральна демократія та вибори, як головний її елемент / С.В. Рум'янцева. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології». – Харків, 2015. – Вип. 28. – С. 63–68.
8. Рум'янцева С.В. Типологія сучасних електоральних медіа-технологій у класичних та гібридних демократичних режимах / С.В. Рум'янцева. // Вісник

Маріупольського державного університету. Серія: Політологія. Історія. Зб. наук. праць. – Маріуполь, 2016. – Вип. 15. – С. 298–306.

9. Рум'янцева С.В. Применение инструментов ведения информационной войны в борьбе за власть (на примере украинских реалий 2014 года) / С.В. Рум'янцева. // Философско-культурологический журнал «Торос». – LT, Vilnius, 2016. – № 1-2. – С. 107–118.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Рум'янцева С.В. Комунікaції як засіб політичної маніпуляції / С. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей учасників III Всеукраїнської науково-практичної заочної конференції «Сучасна наука: теорія і практика». – Запоріжжя: ВГО «Нова освіта», 2012. – С. 67–70.

2. Рум'янцева С.В. Проблема взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень». – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2012. – С. 135–137.

3. Рум'янцева С.В. Виборчі технології – прийоми боротьби за владу / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції «Подальший розвиток цивілізації: філософський, історичні, соціологічні та політологічні аспекти». – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2012. – С. 109–111.

4. Рум'янцева С.В. Поняття та проблеми політичної соціалізації в Україні / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми світового співтовариства та роль суспільних наук у забезпеченні його розвитку». – Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2013. – С. 83–86.

5. Рум'янцева С.В. Нейролінгвістичне програмування як засіб впливу на виборців / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей міжнародної науково-теоретичної конференції «XVI Харківські політологічні читання». – Харків: НУ «ЮАУ ім. Ярослава Мудрого», НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, 2013. – С. 117–118.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Рум'янцева С.В. Законодавче розмежування державного інформаційного забезпечення виборчого процесу та агітації / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей XII міжнародної наукової конференції студентів та аспірантів «Соціологія у (пост)сучасності». – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 132–135.

2. Рум'янцева С.В. Інтернет як шлях до ефективної політичної реклами / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Історичні, соціологічні, політологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень». – Херсон: Херсонський державний університет, 2014. – С. 197–199.

3. Рум'янцева С.В. Крок до демократичних виборів: позитивні зрушення у ЗМІ на прикладі позачергових парламентських виборів 2014 року / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції «Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень». – Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. – С. 103–106.

4. Рум'янцева С.В. Взаємодія між політичними, виборчими та медійними технологіями під час ведення електоральних перегонів / С.В. Рум'янцева. // Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції «Ідентичності та політичні інститути». – Ніжин: Національний державний університет ім. М.В. Гоголя, 2016. – С. 70–75.

АНОТАЦІЯ

Рум'янцева С.В. Медіа-технології у виборчому процесі: світові тенденції та українська практика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню медіа-технологій у виборчому процесі електоральних демократій. Констатується, що феномен електоральної демократії пов'язаний з інститутом виборів та функціонуванням медіа.

Запропоновано дефініцію електоральних медіа-технологій як структурної частини виборчих технологій, спрямованих на вплив на електорат через засоби масової комунікації. Систематизовано типології сучасних медіа-технологій у виборчому процесі країн класичної та перехідної демократії на зведених та уперше сформульованих підставах.

Визначено політико-системні, нормативні та інституційні фактори впливу на реалізацію електоральних медіа-технологій. Проаналізовано особливості законодавчого регулювання та практичної реалізації медіа-технологій країн консолідованої демократії. Простежено специфіку вітчизняних електоральних медіа-технологій під час проведення позачергових виборів 2014 року. Запропоновано шляхи реформування політичної та суспільної сфер реалізації електоральних медіа-технологій в Україні.

Ключові слова: електоральна демократія, виборчий процес, вибори, засоби масової комунікації, медіа-технології, електоральні медіа-технології, передвиборна агітація.

АННОТАЦИЯ

Румянцева С.В. Медиа-технологии в избирательном процессе: мировые тенденции и украинская практика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – политические институты и процессы – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина. – Харьков, 2017.

Диссертация посвящена исследованию медиа-технологий в избирательном процессе электоральных демократий. Констатируется, что феномен электоральной демократии связан с институтом выборов и функционированием медиа.

Предложено дефиницию электоральных медиа-технологий как структурной части избирательных технологий, направленных на влияние на электорат через использование средств массовой коммуникации. Систематизировано типологии современных медиа-технологий в избирательном процессе стран классической и переходной демократии на сведенных и впервые сформулированных основаниях.

Определены политико-системные, нормативные и институционные факторы влияния на реализацию электоральных медиа-технологий. Проанализировано особенности законодательного регулирования и практической реализации медиа-технологий стран консолидированной демократии. Прослежена специфика отечественных электоральных медиа-технологий во время проведения внеочередных выборов 2014 года. Предложены пути реформирования политической и общественной сфер реализации электоральных медиа-технологий в Украине.

Ключевые слова: электоральная демократия, избирательный процесс, выборы, средства массовой коммуникации, медиа-технологии, электоральные медиа-технологии, предвыборная агитация.

ABSTRACT

Svitlana V. Rumiantseva. Media Technologies in the Electoral Process: World Trends and Ukrainian Practice. – Manuscript.

Thesis for receiving of scientific degree of the Candidate of Political Sciences on specialty 23.00.02 – Political Institution and Process.– Kharkiv V.N. Karazin National University.– Kharkiv, 2017.

Dissertation is devoted to research the media technologies' role in the electoral democracies. There is stated that the phenomenon of electoral democracy is directly correlated with electoral and media institutes. It is alleged that development of electoral democracies is carried out on the fundamental principles such as free, equal, general, direct elections and a secret vote. Also democratization is depended on the implementing of international principles of free media as well as accessing to information. There are principle of transparency, openness of access and publicity of information as well as dissemination of information based only on legal grounds.

The author emphasizes an important role of media in democratic socio-political transformations, which provides communications between citizens and officials. Conclusion is made that systemic changes in the legislative and institutional spheres should be implement for the further development from transitional to consolidated democracy. The necessity of researching the media technologies in the electoral processes of transitional and consolidate democracy is analyzed.

The definition of electoral media technologies is proposed by the author and considered as a part of electoral technologies in general which are used to influence voters by media. Typologies of modern electoral media technologies of classical and transitional democracies are systematized on reduced and the firstly formulated foundations, such as: the type of translator; the stage of electoral campaign; the regimen context; the fact of

legislative regulations; the content of material used; the specificity of influence on voters; the subject of using; the type of communication; the projected reaction; the substantial and institutional essence.

Political, economical, sociocultural, technical and legislative factors of electoral media-technologies' realization are identified in the dissertation. Each group of factors covers a specific sphere of social life that could directly affect the implementation of media technologies during the electoral process in consolidation and transitional democracy.

Features of legislative regulation and practical realization of media technologies in western democracies are analyzed. Author emphasizes three groups of legislative rules, which regulate media technologies in electoral process: permissions, prohibitions and responsibilities.

It is substantiated that Ukraine is an electoral democracy having the key characteristics of this political regime: the regular elections conducted, numerous parties competing, wide range of active and passive rights of citizens declared, the absence (or few) of massive falsifications and oppression of the opposition, the open access to alternative information and different media for voters provided.

It is noted that the legislation which regulates parties and media activities need to be revised. It is confirmed by expansion of the number of «technical» electoral actors and political parties without any ideologies or programs. At the same time, there is a lack of interest and slight impact of voters on the political and media spheres. The transformations of the electoral media technologies, which were used in Ukrainian special elections in 2014, are analyzed. There are classified as transformed technologies in the author's terms.

There were researched and systematized peculiarities of electoral media technologies used in campaigns for Presidential and Parliamentary special elections in Ukrainian in 2014. Among their common features were: legally shorted terms for campaigning, huge part of candidates' funds spent on media advertising, uprising role of the Internet and social networks and using manipulated topics of patriotism, Euromaydan, Crimea occupation and armed conflict on the East of Ukraine by all candidates regardless their programs.

Therefore, some ways of reforming political and public spheres, where these electoral media technologies are applying, were suggested. These recommendations are divided into two categories: legislative and institutional changes. The first type of recommendations is aimed on improving the legislative framework, which is designed to regulate political, and media spheres. The second – institutional level of changes – supposed to increase public control on media and politics, as well as to develop the system of civil education and critical thinking for voters in Ukraine.

Key words: electoral democracy, electoral process, elections, mass media, media technologies, electoral media technologies, election campaigning.